VASILE BOGREA, ISTORIC LITERAR ȘI PUBLICIST

DE

AL. TEODORESCU

Comemorarea a 50 de ani de la moartea aceluia despre care N. Iorga spunea că: „Era cel mai învățat dintre români... un neîntrecut vorbitor și un profesor fără pereche... un caracter vrednic de vremile antice" este un prilej de a-i reciti opera (și apariția celor două volume, în 1971 și 1973 la editura Dacia din Cluj-Napoca, onorează această instituție), de a medita asupra contribuției sale la dezvoltarea științei românești, de a ne reaminti activitatea lui de publicist militant și patriot, scînteile lui satirice, gîndurile și meditațiile lui. Dar pe deasupra caracterului științific, al reconsiderării unei personalități din istoria culturii naționale, rememorarea unei vieți exemplare, a unei minți strălucite, a unui caracter pilduitor, a unui destin care impune ni se pare cel puțin tot așa de importantă.

În raport cu activitatea de lingvist, ipostaza de istoric literar și publicist nu este de valoare egală și nu e definitorie pentru savantul filolog, pentru cărturarul și clasicistul V. Bogrea. Și totuși, chiar dacă cercetătorul atît de dezarmant informat, a cărui note nu numai că depășeau uneori, ci dublau ori triplau textul comunicării propriu-zise, note în care literatura de specialitate și aproape tot ce ne imaginăm chiar azi ca discipline adiacente, domenii interdisciplinare, sînt prezente, nu s-a gîndit că va fi revendicat ca publicist și scriitor, ca portretist și moralist, ca istoric și critic literar, ca etnograf și folclorist, o monografie din care aceste aspecte ar lipsi ar face ca personalitatea sa să fie lipsită de unele trăsături care-i conferă originalitate. Din portretele creionate cu ocazia diverselor comemorări se pot desprinde precocitatea intelectuală, seriozitatea și soliditatea studiilor, capacitatea de abstractizare, probitatea științifică unică, memoria fenomenală, puterea enormă de muncă și curiozitatea nelimitată, claritatea gîndului și a expresiei, daruri inestimabile pentru savantul lingvist, pentru profesorul de filologie clasică. Dar Vasile Bogrea, venit de pe meleagurile înaintașului Eminescu, a contemporanului Enescu și a prietenului N. Iorga era în același timp un temperament ardent, un spirit aplecat spre meditație, o personalitate care se simțea solidară cu poporul din care făcea parte, cu istoria și literatura națională, cu destinele națiunii pe care a iubit-o ca puțini alții. Era o fire de moralist și de poet în același timp, un polemist redutabil prin informația sa excepțional de amplă și de diversă, prin temperamentul și talentul său, dar și un umanist de o mare căldură sufletească, de o vibrantă sensibilitate.

Vasile Bogrea, ale cărui studii universitare îl recomandau ori păreau să-l dirijeze spre cercetări de filologie clasică, (inițial chiar de filozofie), care a ocupat chiar catedra de filologie clasică la Universitatea din Cluj, după ce făcuse studii la Berlin cu celebrii Wilamowitz-Mollendorf și Norden, și de la care, în afara studiilor despre *Originalitatea poeziei romane*, despre gramatica comparată a limbilor clasice și acel memoriu prin care susținea cu argumente științifice și național-patriotice necesitatea studiilor clasice în general, a limbii și literaturii latine în special, au mai rămas în manuscris studii complete sau aproape defi-

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

nitive despre *Grecia în lumina romană*, *Criterii de popularitate a scriitorilor antici*, *Personalitatea morală în literatura antică*, *Pesimismul în literatura și cultura antică*, lucrări despre Virgiliu și Horațiu, despre Euripide și alți scriitori greci, un ciclu de lecții despre istoria și cultura antică și modernă, a înțeles totuși, în contextul de atunci, că e nevoie ca învățătura și capacitatea sa intelectuală să se îndrepte spre studiul limbii naționale, spre etimologie, semantică, toponimie și onomastică, spre rezolvarea unor probleme ale limbii române, în ambianța și munca la care se angajase Muzeul limbii române din Cluj, care continua, după Hasdeu și Philippide, *Dicționarul limbii române*. Evident, capacitatea sa intelectuală și concepția pe care o avea despre cultură, despre raporturile nemijlocite din cadrul unei culturi între diversele ei aspecte, l-au făcut să aducă lumină și în domeniul cărților populare și a creației orale, a literaturii române vechi, a relațiilor dintre diversele popoare în aceste domenii, concepînd limba ca expresie a spiritualității și vieții poporului. De aceea poate, studiile sale de pură specialitate pot și uneori trebuie citite de orice om interesat de viața spiritului, pentru că implicațiile lor asupra culturii, literaturii și artei, asupra circulației permanente dintre diversele domenii ale activității intelectuale sînt prezente și de o permanență surprinzătoare.

Ca o paranteză referitoare la biografia intelectuală, la pregătirea sistematică a lui V. Bogrea, așa cum rezultă din unele probe scrise aflate în arhiva de la Biblioteca Centrală „M. Eminescu" din Iași, am opina că inițial, se pare, viitorul filolog optase pentru disciplinile filozofice, pentru care dovedea o foarte solidă pregătire, dacă nu chiar înclinație. Astfel, cu o caligrafie și într-o expresie de o autentică maturitate, de o desăvîrșită claritate, cu intervenții și opinii personale discută despre : *Hipoteze* (felurile și valoarea lor logică), *Apriorismul și empirismul în teoria cunoștinței și în constituirea științelor speciale* (psihologie, etică, sociologie), *Raportul facultăților între ele* (după Herbart), *Natura și valoarea argumentării* (Schopenhauer), ori despre *Voință* — după același filozof. Ca amănunt, în ultimul text figurează și versificarea cunoscută din volumul *Sacra via* (Cluj-Napoca, ed. Dacia, 1973) ca *Spre Nirvana*, și care este în fond o transpunere în versuri a esenței cunoscutei opere a lui Schopenhauer *Lumea ca voință și reprezentare*. Aceste prime versuri ale studentului Bogrea nu sînt fără consecințe asupra unor poezii elegiace de mai tîrziu, dacă nu și asupra studiului *Pesimismul în literatura și cultura antică* (din manuscrisele aflate la Cluj-Napoca). Tonul oarecum expozitiv al versurilor însă nu ne îndreptățește să credem în aderiunea integrală a studentului la pesimismul schopenhauerian și un argument care ar putea fi invocat este încheierea optimistă de la primul text citat, *Hipoteze :* „În lupta ei... pentru cucerirea adevărului, mintea noastră a smuls și va smulge necunoscutului nenumărate trofee". Din cadrul acelorași probe scrise (aproape toate notate cu calificativul maxim) este de notat *O cestiune de estetică*, în care se discută valoarea diferitelor arte (plecîndu-se tot de la Schopenhauer) și în care se acordă prioritate muzicii și filozofiei.

Ca istoric literar se impune precizarea că V. Bogrea a ilustrat mai degrabă disciplina ca istoric al literaturilor clasice și ca cercetător al cărților populare, al folclorului și al literaturii române vechi, intervențiile (cîte ne sînt cunoscute) în domeniul literaturii române moderne și contemporane nefiind semnificative. Ca o prefațare (împotriva ordinii cronologice a elaborării studiilor) la calitatea de istoric al literelor clasice, latine în special, unele argumente invocate în memoriul *Pentru învățămîntul clasic*, redactat în 1925 și determinat de proiectul de reformă a învățămîntului secundar, ca și unele „gînduri" ni se par revelatoare pentru faptul că știința și învățămîntul erau în concepția lui Bogrea nemijlocit legate de istoria, de cultura și de existența noastră națională. După ce demonstrează necesitatea învățămîntului limbilor greacă și mai cu seamă latină, continuă : „La acest argument de ordin general-cultural se adaugă... pentru noi, Românii, un altul nu mai puțin puternic, de ordin *național*... Da, ceea ce face în adevăr grandoarea trecutului României și ceea ce constituie garanția nezguduită a viitorului ei, aceasta e *romanitatea noastră*" [1]. În sprijinul acestei idei invocă o necontestată autoritate

[1] V. Bogrea, *Pentru învățămîntul clasic*, Cluj, 1925, p. 5.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

a lingvisticii europene, pe Antoine Meillet care afirma că: „...părăsind cultura latină, popoarele de limbă romanică, ar renunța la tot ce face unitatea lor și ar diminua capacitatea de rezistență a limbilor lor față de alte limbi..." [2].

Dar „marele dascăl al Ardealului, moldoveanul V. Bogrea" cum îi spunea C. Daicoviciu, nu uita pe reprezentanții Școlii ardelene: „...smeriții corifei ai renașterii noastre din binecuvîntatul Blaj și de aiurea, au putut aprinde, în noaptea unei stăpîniri dușmănoase, lumina gîndului latin, n-ar fi oare o crimă și o rușine să-l stingem și să-i micșorăm strălucirea"... [3]. Limba și literatura latină sînt după opinia sa, expresia supremă a măsurii și echilibrului, iar civilizația romană este învățătoarea noastră în ceea ce privește sănătatea minții și a trupului, cea care ne-a imprimat instinctul politic. Încheierea lirică, citează pe Anatole France care spusese despre limba franceză, ceea ce cu aceeași îndreptățire se putea afirma și despre limba noastră: „Le latin ce n'est pas pour nous une langue étrangère, c'est une *langue maternelle*; nous sommes des Latins. C'est le lait de la louve romaine qui fait le plus beau de notre sang" [4].

Din această concepție generală despre necesitatea învățămîntului clasic, din adeziunea lui la culturile și literaturile greacă și romană derivă hotărîrea de a se consacra studiului acestora, de a-și desăvîrși instruirea în Germania, pe lîngă unii din cei mai mari clasiciști din toate timpurile. Chiar dacă judecăți pertinente asupra studiului *Originalitatea poeziei romane* se pot emite doar de către clasiciști avizați, lectura directă a textului și a enormului aparat critic, confruntarea unor opinii, logica demonstrației, unele aprecieri autorizate ne dau dreptul să evidențiem și să-i prezentăm elementele rezistente, punctele de vedere personale, originale, valabile peste ani. Din aceste pagini se desprinde concepția generală a lui Bogrea despre fenomenul literar, convingerea că literatura, și cea latină cu precădere, nu poate fi studiată ca un lucru în sine ci ca o parte componentă, în strînsă dependență și interdependență cu celelalte aspecte ale culturii și civilizației respective, în raport cu alte literaturi, cu cea greacă în special. Nu ne putem rezuma — opina Bogrea — doar la cunoscutele raporturi (nu rareori de subordonare) ale literaturii latine cu cea greacă, ci exigențele științifice ne obligă să abordăm clasicismul greco-latin în raport cu unele culturi orientale (egipteană, asiro-babiloniană și iraniană) care l-au precedat. Cu toate că rolul elenismului este determinant în dezvoltarea artei și culturii latine, aceasta nu poate fi înțeleasă doar ca un reflex al celei dintîi, într-un cuvînt, nu se poate nega (cum au făcut-o marii lui maeștri) originalitatea literaturii latine. Cercetătorul român nu ignoră influențele puternice exercitate de Elada asupra Latiumului, nu ezită să dea exemplul lui Cato cenzorul care, deși lua poziție în Senat împotriva influenței grecești, învață la bătrînețe greaca și chiar titlul operei sale *Origines* pare o traducere din grecește, al lui Virgiliu și chiar al lui Tacit, care în unele aspecte ale operei lor amintesc nu doar spiritul ci și litera literaturii eline. Și totuși Bogrea consideră că, deși înainte de influența greacă nu se poate vorbi de o literatură originală romană, la modul absolut, nu este de conceput că literatura latină nu a avut o tradiție. Chiar dacă din această preistorie literară italică nu s-au păstrat decît ruine, printre care pomenește de cîntece bătrînești, fragmente dintr-o presupusă epopee populară (amestec de elemente istorice, mitice și fantastice), în care erau preamăriți strămoșii, *maiores*, de *naenie*, adică bocete, de *carmina triumfalia* — coruri ale soldaților care însoțeau carul de triumf al comandantului, ori de acele *versus fescennini*, pline de vervă batjocoritoare și agresivă, specii care sînt: „Expresie a unui suflet practic, legat de viață și lume..." în fond o literatură care „...trebuia să reflecte împrejurările acestei vieți în legătură cu omul, cu pămîntul, cu zeii" [5], aceste vestigii stau la baza, dau specific și originalitate literaturii romane în raport cu cea greacă. Încercînd să infirme unele opinii de mare prestigiu, cercetătorul român întreprinde o adevărată demonstrație nu numai logică ci bazată și pe o

[2] *Ibid.*, p. 5—6.
[3] *Ibid.*, p. 6.
[4] *Ibid.*, p. 9.
[5] Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1971, p. 373.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

informație epuizantă, zdrobitoare (la 15 pagini culese obișnuit se asociază un aparat de note de 21 de pagini, culese cu petit, triplînd aproape textul de bază), demonstrație menită să arate superioritatea satirei romane, care spre deosebire de cea greacă a realizat o sinteză între elementul implicit polemic al iambilor și cel didactic al gnomicilor : „...temperînd prin morală violența personalităților și înviorînd prin personalități solemnitatea moralei" [6]. În continuare se face dovada originalității poeziei lirice, a epistolei, se insistă asupra specificității elegiei romane reprezentate de Gallus, Tibul, Propertiu, Martial, dar mai cu seamă de Ovidiu : „... elegia romană, conchide cercetătorul, poate fi privită astfel ca un product propriu al geniului latin : din *comparația cu grecii originalitatea ei iese absolut intactă*" [7]. Sînt elogiați apoi Horațiu care a fost nu doar cel mai mare dintre poeții Romei ci poetul ei „stea cu lumină proprie", și Virgiliu care, alături de Tacit, este cel mai mare tragic roman iar, „...în întreaga poezie greacă nu vom găsi hexametri de perfecția celor din „Aeneis" [8]. Cunoașterea avizată, exhaustivă și profundă a celor două mari culturi clasice se asociază, în concepția cărturarului român, cu acel simț al istoriei, cu posibilitatea de a privi în ansamblu un fenomen al vieții spirituale prin posteritatea și efectele pe care le-a avut asupra dezvoltării ulterioare a culturii. El consideră, spre exemplu, că una din marile calități și care confirmă vigoarea poeziei latine este durata ei istorică „În Evul Mediu, în noaptea aceea de o mie de ani, cînd soarele grecesc apusese „luna" aceasta — cum era denumită literatura romană — și-a făcut datoria, luminînd fără încetare drumurile obscure și grele ale progresului uman. În Evul Mediu care nu știa grecește, literatura latină a fost — mai mult decît traducătorii arabi — interpretul dintre lumea greacă și Apusul în transformare" [9]. Argumentarea strictă, caracterul științific al întregii demonstrații se încheie cu o referire la înrudirea de sînge și de limbă a propriei sale națiuni cu romanii și citează versurile lui Asachi : „Un român al Daciei vine la strămoși ca să sărute / Țărna de pe-a lor mormînturi și să-nvețe-a lor virtute".

O oportună concluzie la memoriul despre necesitatea învățămîntului clasic ca și la studiul despre *Originalitatea literaturii latine* ni se pare cugetarea : „Înțelepții care pretind înlăturarea clasicismului din școală pe motivul că profesorii de limbi clasice n-au totdeauna pregătirea necesară (cum o au pasă-mi-te totdeauna colegii lor de alte specialități) seamănă cu nebunul care doboară o splendidă marmură antică pentru că a descoperit pe ea impurități de... ciori", completată cu reflecția „Ce-a fost muritor din antichitate, nu e clasic, iar ceea ce e în adevăr clasic, nu e mort, ci supraviețuiește, acum și pururea".

O altă fațetă a istoricului literar V. Bogrea este aceea de cercetător al folclorului, cu viziunea și formația unui filolog, a unui lingvist dar și a unui folclorist propriu-zis. Astfel în *Toponimice sud-orientale în poezia populară*, în afară girului pe care-l prezintă explicația științifică dată de un specialist în toponimie și onomastică, în etimologie și semantică, surprinde ampla și diversa cunoaștere a culegerilor și studiilor de literatură populară, românești și străine, a documentelor și cronicilor. Între toponimele studiate sînt Țarigrad, Poarta, Cornul de aur, Adrianopole sau chiar Idirna (după numele turcesc al localității) Ianina, Belgrad, Bagdad, Serbia, Vidin ș.a. în diverse variante fonetice. În studiul *Prosopografia* se ocupă de numele de persoane, în *Formule călătoare*, de unele forme fixe, tipare care uneori nu sînt decît transcrieri fonetice ale unor cuvinte străine. În *Un „cento" popular* este analizată balada *Domnul Chipor-Crai*, din culegerea lui Păsculescu, în care culegătorul a „realizat" un adevărat mozaic de fragmente din balade mai mult sau mai puțin înrudite. La studiile menționate, deși însumează aproximativ 30 de pagini de text, cu ample citate din poezia populară, aparatul critic se ridică la aproape 200 de note. Înrudit cu aceste cercetări este studiul *„În jurul „Alexandriei"*, *„Paștele Blajinilor"* și *altele* în care autorul, în spiritul adevărului, combate părerea eronată a anecdotistului Teodor

[6] *Ibid.*, p. 376.
[7] *Ibid.*, p. 382.
[8] *Ibid.*, p. 382.
[9] *Ibid.*, p. 382—383.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

Speranția, după opinia căruia blajinii sau rohmanii ar fi o populație și un obicei dobrogean, reamintind (pentru că problema fusese rezolvată cu aproape 100 de ani înainte de cercetătorul german I. J. Hanusch) că acei rohmani sînt brahmani, iar obiceiul are la bază cartea populară *Alexandria*. Interes pentru folcloristică prezintă și studiul *O străveche formulă de exorcism în descîntecele noastre*, cu bogate referiri și referințe bibliografice la literatura de specialitate și la texte populare din limbile greacă, latină, germană, franceză, precum și notele intitulate de autor *Mărunțișuri*: despre *Baba-Coaja, Malanca, Frumos-scris, A fi slab de înger, A fierbe piatră scumpă, A și-o scrie în frunte, Pînă-n pînzele albe, Sfîntul Traian*, care reprezintă contribuții efective la explicarea, uneori la elucidarea unor elemente de expresie, de poetică populară, reminiscențe ale unor străvechi obiceiuri, ale unor raporturi istorice și culturale cu popoarele vecine. Pe linia moștenirii clasice, a conservării unor obiceiuri și practici poate fi citată comunicarea *Trei probleme folclorice și aspectul lor românesc*, în care discută despre *Pietre-scrise*, care există în Spania, în Turcia, la populațiile semite din nordul Africii, dar și la noi, despre *Gardul-dinților*, prezent și la Homer dar și în folclorul autohton ori despre acea practică barbară semnalată în folclorul elen dar și în cel românesc, *Uciderea bătrînilor*. În cadrul acelorași preocupări referitoare la istoria culturii populare se încadrează și micile intervenții, predominant lexicale ori toponomastice, dar a căror consecințe asupra înțelegerii literaturii române vechi sînt evidente. Între acestea pot fi citate *Pasagii obscure din Miron Costin, Nume ardelene într-un vechi roman englez, O poreclă a lui Mihai Viteazul, Încă o pomenire germană a lui Țepeș, Legende istorice paralele cu ale noastre în cronica lui Gheorghe Brancovici, Un pasagiu nelămurit la Radu Greceanu*. Afirmația că cercetarea folclorului și a cărților populare, a literaturii române vechi, fără consultarea contribuțiilor, fie cît de mărunte, ale lui Bogrea, este de neconceput, nu ni se pare exagerată. Ceea ce distinge aceste note, studii, comunicări este soliditatea și amploarea cunoașterii și documentării, logica strînsă a argumentației, conștiința că: „Viața cuvintelor e așa de strîns legată de a poporului care le întrebuințează încît vicisitudinile lor biografice — genealogia, evoluția, migrația, cariera lor luminează adesea colțuri întunecate ale istoriei naționale. Studiul lor poate însemna, în același timp, un apreciabil aport la istoria culturii, în genere" [10].

Aceasta ar fi, succint prezentată, activitatea de istoric literar a lui V. Bogrea, disciplină pe care ar fi putut să o ilustreze în toată plenitudinea date fiind vastele sale cunoștințe, capacitatea de analiză și de sinteză a fenomenului cultural, concepția avansată a încadrării creației literare în complexul fenomen al culturii naționale, într-o indestructibilă legătură cu limba și istoria țării. Între calitatea de istoric al culturii și cea de scriitor putem interpune pe cea de publicist, de combatant activ al scrisului angajat, în apărarea celor mai nobile idealuri naționale. Într-una din maximile sale, postula că: „Scriitorul (alteori tinerii) trebuie să vibreze la adierile sufletului național ca harpele eoliene la cea mai ușoară suflare de vînt" [11]. Consecvent cu propriile-i gînduri, profesorul și savantul V. Bogrea, mai cu seamă în anii războiului, a apărat prin scrisul său, o armă de temut, drepturile noastre, a încurajat pe luptătorii de pe front, înfierînd pe dușmani și pe ezitanți, sacrificînd pe altarul dragostei de patrie chiar pe unii din marii lui învățați, atunci cînd a crezut că într-un fel propovăduiau la catedră și altfel se comportau ca oameni politici. Publicistul agresiv și necruțător din anii primului război mondial își trăgea seva și vigoarea articolelor sale din sentimentul său patriotic, din mîndria de a aparține unui popor și unei culturi, din identificarea propriei vieți cu existența neamului din care făcea parte, din concepția sa despre valoarea limbii, culturii și artei autohtone, a caracterului romanic al civilizației noastre, din încrederea nestrămutată în viitorul poporului său: „Misiunea noastră... în acest Orient, în care reprezentăm marele, împărătescul suflet al Romei: a crea... o cultură europeană de esență latină și de prestigiu universal" [12]. Într-un articol intitulat *Emblemă*, referindu-se la vitregia vremuri-

[10] *Ibid.*, p. 1.
[11] Vasile Bogrea, *Sacra via*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1973, p. 137.
[12] *Ibid.*, p. 69.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

lor pe care le-am străbătut în decursul istoriei, la condiția noastră de stăvilar în calea furtunilor scria: „Ele *au fost* însă, și noi *sîntem*“ [13], pentru ca actualizînd la încleștarea din vremea războiului, la drama pămîntului românesc cotropit, să completeze cu nestrămutată încredere: „Vor trece ele și astea! Iar noi vom *rămînea*“ [14]. Forța cuvîntului, incandescența articolelor, certitudinea că verbul său este expresia națiunii pe care o reprezintă, izvorăsc din cunoașterea și adeziunea sa față de valoarea, de noblețea, de frumusețea vieții materiale și spirituale a poporului său. În *Civilizație românească*, tribunul care ne reînvie pe marii apostoli ai Ardealului scria: „Sîntem un *popor*, și sîntem o *cultură*. O veche, o străveche cultură ale cărei rădăcini se coboară adînc în istorie. Civilizația românească nu datează, în adevăr, de la „modernizarea“, de la „occidentalizarea“ României. Aportul Apusului... s-a suprapus numai peste un întreg fond de civilizație arhaică. Influențe bizantine, influențe slave, influențe sud-danubiene, influențe orientale, toate se amalgamează în acest fond arhaic. Iar la aceste înrîuriri se adaugă, dominantă, armonizînd, orînduind, contribuția Romei. Dar, în Romania noastră de Răsărit, acest hotărîtor contingent *roman* avea nevoie pentru a deveni romanic... de fuziunea acelui element primordial, *autohton*, fără de care nu ne putem închipui, nici desluși deplin caracterul *propriu*, fizionomia-i distinctă... Această civilizație băștinașă formează deci temelia neclintită a civilizației noastre. Izvorul cel mai adînc al originalității noastre într-însa este... „Dac“, „Trac“, „Scitic“, — ziceți-i cum vreți, el *există*. În ceramică, în cîntec, în strategie, în dreptul consuetudinar, în toponimie, în limbă, în arta populară, în îmbrăcăminte ca și, în genere, în toate aspectele vieții rurale, agrare, pecetea lui Decebal se recunoaște indelebilă“ [15]. Mai e oare nevoie să accentuăm asupra justeței și permanenței ideilor din această succintă sinteză asupra civilizației și culturii noastre? Este în fond concepția susținută încă de Hasdeu, de Eminescu, adusă la rang de premisă științifică de Pârvan și îmbrățișată de Mircea Eliade, L. Blaga ș. a. În numele acestor valori de cultură și civilizație, pentru realizarea idealului de unitate națională, Bogrea a dus, alături de Iorga, o adevărată campanie de îmbărbătare a luptătorilor din tranșee, de stigmatizare a indiferentismului și ezitanților, împotriva dușmanilor declarați, împotriva profitorilor, împotriva distrugerii de către armatele Kaizerului a unor inestimabile valori artistice, între care catedrala de la Reims. În sprijinul realizării unității depline a țării îl invocă pe Mihai Viteazul „marele voievod ce au fost Domn Țării Românești și Ardealului și Moldovei“ și pentru împlinirea visului căruia am luptat în 1916—1918. Referindu-se la compromisul păcii de la București, pe care a numit-o *Pacea sîngelui*, cel care audiase cursuri la Berlin și se entuziasmase de nivelul învățămîntului și de valoarea unor profesori, nu ezită să scrie: „Un sfert de veac și mai bine în Germania s-a jucat cea mai sinistră tragi-comedie... Universitățile propovăduind idealismul cel mai pur și cea mai castă filantropie — pe cînd dincolo, în culise, uzinele făureau unealta dezastrului, iar jos în spelunca infernală a spionagiului, demonii negri ai intrigii țeseau firul subteran al celei mai vaste, mai ignobile și mai odioase conspirații“ [16]. În aceeași pornire de mînie împotriva grozăviilor războiului și distrugerilor provocate de armatele invadatoare, de repudiere a unor slogane cum ar fi acela privitor la faptul că forța primează dreptul, admiratorul din studenție al sîmburelui critic și autentic filozofic din opera lui Nietzsche, nu ezită să deteste faptul că la baza acestei ideologii a forței stă o anume fățetă a operei acestuia. Într-o altă intervenție se referă chiar la „Supraomul“ lui Nietzsche, pe care-l numește „monstru moral“. În cuvinte emoționante, patriotul Bogrea a cinstit eroismul soldaților simpli și aici fondul profund democratic al publicistului dă dreptate celor cărora se cuvine și înnobilează propria-i convingere cu exemple din literatura universală. Astfel în *Cultul eroilor* comentează: „Trebuie însă oare, neapărat purpura nobleței de

[13] *Ibid.*, p. 21.
[14] *Ibid.*, p. 22.
[15] *Ibid.*, p. 71.
[16] *Ibid.*, p. 34.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

sînge sau de rang pentru a se naște eroul? Adică numai din porfirogeneți să-și aleagă zeii trimișii?" [17]. Se vor fi emis opinii potrivit cărora s-au manifestat și unele exagerări în apărarea naționalității. Ni se pare însă că textele sale, dacă nu ignorăm nici faptul că în condițiile defetismului și a trădărilor o dreaptă cumpănă era mai greu de păstrat, nu ne permit să aruncăm acuzații nefundate ori nesemnificative. Așa de pildă în *Conaționali și compatrioți* afirmă: „Casă gospodărească, cu milenare tradiții de ospitalitate proverbială, România adăpostește, bucuros, toate neamurile conlocuitoare... Noi, vedenii romantice de panromânism nu avem, ci înțelegem să respectăm fiecărui popor și fiecărui individ personalitatea sa. Megalomania nu stă în firea noastră. Avem însă conștiința... că reprezentăm un *organism național unitar, viu*, care n-are nevoie de artificii pentru a trăi și a se dezvolta potrivit caracterului său. Și dacă aripile noastre nu sînt mai mari decît cuibul nostru... apoi acest cuib al nostru ni-l iubim cu patimă și sîntem în stare a-l apăra — unguibus et rostro — împotriva oricui" [18]. Încadrată aceleiași dimensiuni, de publicist patriot este și virtutea de portretist, de cald evocator al unor personalități din trecutul patriei, fie cu un prilej comemorativ, fie în necroloage. Printre cele mai calde evocări sînt cele despre Gheorghe Lazăr și M. Kogălniceanu. Una din trăsăturile definitorii ale istoricului, surprinsă de Bogrea, este faptul că în activitatea politică acesta venea cu o zestre de cultură: „La Mihail Kogălniceanu în adevăr, cultura, știința, literatura au precedat politica... Toată comoara de lumină îngrămădită într-o vastă minte ospitalieră și realistă, toată căldura adunată într-o nobilă și mare inimă de patriot... aducea cu el Kogălniceanu, intrînd în politică" [19]. Portrete emoționante le-a făcut lui Teodor Burada, muzicologului Gheorghe Dima, folcloriștilor Tudor Pamfile și Ioan Urban Jarník. „Prin moartea, în floarea vîrstei a ofițerului cu trup de uriaș și suflet de copil, folclorul românesc a pierdut pe cel mai harnic și — împreună cu răposatul Marian — cel mai fecund cercetător al său" [20] — scria Bogrea la moartea lui Pamfile. Cinstind memoria unui învățat străin legat de cultura populară românească, nu uita să amintească și de faptul că Ioan Urban Jarník s-a identificat cu idealurile noastre naționale, începînd cu războiul pentru independență și sfîrșind cu cel prin care ne-am întregit țara, ne-am desăvîrșit unitatea națională.

Împrejurarea și spațiul nu permit evidențierea tuturor elementelor care configurează talentul său de portretist, de evocator. În structura personalității lui Bogrea, căldura și vibrația pentru valorile umane se asociază însă cu umorul, cu ironia, iar uneori cu șarja față de scăderi în general, față de mîrșăvie, de josnicie, de impostură și îngîmfare. Ipostaza de poet elegiac și moralist fiind o dimensiune care presupune o abordare nuanțată și relații mai complexe în contextul literar contemporan, dar avînd și convingerea că un comentariu savant demonstrativ asupra poeziei în general nu este întotdeauna probant, ne vom limita doar la sugerarea universului de idei și a modalităților de expresie ale boletristicii savantului Bogrea. Spicuim din „scînteile" sale, cum și-a autointitulat gîndurile și epigramele, unele care certifică antidinasticismul său. Sub pavăza unui joc de cuvinte, scrie: „L-am văzut și eu pe R(ege) / Ce mutră de cutră" [21], la care se asociază o alta: „Vai de țara care are pe tron un poltron" [22]. Partidele politice, indiferent de ideologie sau nuanță, se „bucură" și ele de săgețile sale: „Partidele noastre de pînă acum — comenta el — au fost organizații de *paradă* și de *pradă*. Paradă și pradă — iată, în rezumat, tot rostul acestor partide" [23] la care adaugă: „Elementele succesului electoral par a fi rămas... cele clasice: agenții și arginții". „Etica" politicianismului se întregește cu meditația *„A prăda* și *a trăda*: iată programul oligarhiei române" [24].

[17] *Ibid.*, p. 65.
[18] *Ibid.*, p. 87.
[19] *Ibid.*, p. 110.
[20] *Ibid.*, p. 121.
[21] *Ibid.*, p. 144.
[22] *Ibid.*, p. 145.
[23] *Ibid.*, p. 145.
[24] *Ibid.*, p. 146.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

Unele gînduri, chiar dacă lexical par simple asocieri de cuvinte cu terminații similare, au o semnificație gravă și sună a amenințare: „Problemele de dreptate socială trebuie studiate și deslegate la timp de conducători. Altfel, le desleagă poporul — cu toporul" [25].

Clerul intră și el în obiectivul moralistului: „Între *har* și *pahar* — atîția clerici oscilează" [26].

Ca universitar nu și-a „neglijat" mediul pe care-l cunoștea și meditațiile sale sînt incomode peste ani, începînd cu acel *Pentalog universitar*:"

1. Să iubești pe studenți
2. Să nu iubești pe studente
3. Să știi ce spui, cum spui și cît spui
4. Să nu uiți hotarele științei și ale minții tale
5. Să nu uiți că, deasupra talentului și științei, este un lucru incomparabil mai mare: *conștiința*" [27].

În același joc de cuvinte se strecoară acide critici, considerații asupra moravurilor: „Gravitația universală e un fleac pe lîngă gravitația universitară" ori „Corpul didactic" există: rămîne să se înființeze și *spiritul*" [28] și concluzia „Cu slove slave, cu alfabet grecesc sau cu litere latine, pustiia, tot pustie rămîne" [29].

Dar societatea în general, moravurile și năravurile oamenilor sînt subiect de ironie și de incisivă critică: „A da din coate nu e cu nimic mai uman decît a da din coadă" ori „Să nu-ți faci chip cioplit! Scripturile trebuiesc completate: Nici *necioplit*" [30]. Ca o corelație, ca un pendant al acestor profunde și adevărate constatări asupra mentalităților, a vieții în alb și negru, sînt epigramele pentru care filologul dispunea de o adevărată virtuozitate, începînd chiar cu definiția dată: „Cînd fulger trece o idee / Prin ea, o epigramă face / Mai mult decît o epopee / În care acțiunea zace" [31]. Domeniul învățămîntului, familiar profesorului atît de iubit și apreciat de adevărații colegi, intră în obiectivul moralistului: „Mă-mpac cu toți colegii mei / Pot zice, ideal de bine: / O parte nu vorbesc cu mine / Ceilalți, eu nu vorbesc cu ei" [32]. Apropos de unele reviste literare craiovene, cu nume de arbori, conduse de redactori tot cu nume asemănătoare: „Au fost și alte vegetale / În cîmpul nostru literar; / Și nu copaci, ci doar o Creangă / Din vastul codru popular" [33]. Umor pe seama lui Sextil Pușcariu, conducătorul Muzeului limbii române din Cluj, căruia Bogrea i-a fost unul dintre întemeietori și muncii căruia i s-a dedicat cu toată capacitatea, al cărui local îi devenise o a doua casă iar colegii o adevărată familie: „Muzeul de filologie / A răsturnat vocabularul / O casă în care-ți uiți amarul / Se cheamă astăzi... Pușcărie" [34]. Lingvistul își permite jocuri nu numai de cuvinte ci și de accente: „Accentul zici că nu-i nimică? / El poate face un Mitică / Din mitică; ș-un Ionică / Iónică va da, Georgică / Géorgică, iar Vasilica / Basílica... dar unii zic că / Din tine tot n-ar da nimică" [35].

Epigramistul, moralistul, sînt secondați de un liric, de un meditativ, de un poet autentic. Și aici, ca și în destinul său, păstrînd evident proporțiile, îl putem apropia de marele său înaintaș M. Eminescu. Unele din versuri vor fi fiind influențate de același maestru (Schopenhauer) pe care l-a avut și predecesorul său, iar stările triste, meditative nu pot fi despărțite de starea precară a sănătății sale, pentru că așa cum se autocaracterizează: „Cel mai mult și mai frumos timp din viața mea mi l-au luat două femei urîte: Școala și Boala" [36], ori autoironia *Ideal*

[25] *Ibid.*, p. 144.
[26] *Ibid.*, p. 148.
[27] *Ibid.*, p.
[28] *Ibid.*, p.
[29] *Ibid.*, p.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)

şi confort : „E casa sufletului trupul, / Slujindu-i doar ca adăpost ? / Atunci, ca sufletu-mi niciunul / Mai rău adăpostit n-a fost. / Dar dacă trupul e altarul / Pe care ard dureri prinos / Nu-i altul, ca al meu, sărmanul / Mai sacru şi mai luminos" [37].

Pentru că această comemorare are loc la Iaşi, pentru că în vremuri grele, în perioada primului război mondial, publicistul Bogrea a servit cu scrisul său cele mai scumpe idealuri, în oraşul tinereţii şi studenţiei sale, vom încheia cu o vibrantă evocare a oraşului pe care l-a iubit : „...pelerini dureroşi ai oraşului bucuriei — căci aşa a fost înţeles sălaşul lui Bucur păstorul — veniţi să jelească, între zidurile bătrîne ale Iaşului, înstrăinarea vremelnică a căminului lor.

Cu liniştea sa de patriarh venerabil, cu alba cunună de zăpadă ; scînteind de diamantele nopţii, pe creştetul de moşneag glorios, cu acea încremenire de cetate vrăjită care e durerea şi poezia lui, Iaşul era sortit, parcă, să adăpostească la sînu-i, să mîngîie şi să aline această negrăită amărăciune care se îndreaptă spre el.

E vechi, bătrînul, şi a văzut atîtea !

Cîte nu poate povesti el cui ar sta să-l asculte, cîte taine nu poate lămuri cui ar sta să-l întrebe !

E o lume întreagă de adevăr şi frumos, de impunătoare avînturi şi tragice fringeri de aripi, în această antologie de piatră care sînt zidurile lui ! Duhurile morţilor mari ai Moldovei flutură peste ele, toţi manii acestui cuib strămoşesc de înţelepciune politică şi neînfrîntă vitejie.

Nicăieri nu sună mai înfiorat, mai din fundul pămîntului parcă glasul clopotelor, ca în acest oraş...

Dar niciodată nu cred să fi sunat mai impresionant, mai zguduitor acest glas ca în noaptea aceea istorică a mobilizării". E vibraţia moldoveanului, e nostalgia studentului Universităţii ieşene, a tînărului ce-şi va fi fredonat poate pe străzile oraşului unele versuri. Textul din care am reprodus se intitulează *Iaşul nostru*, se referă la refugiul populaţiei din Bucureşti la Iaşi şi a fost publicat în „Calendarul neamului românesc" din 2 februarie 1917.

BDD-A1477 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:25 UTC)